ברטנורא על מסכת בבא קמא

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **ארבעה אבות נזיקין.** משום דאיכא לכל חד מינייהו תולדות, קרי להו אבות:

השור. הוא הרגל, דהיינו מה שהבהמה מזקת ברגליה דרך הלוכה כדכתיב (שמות כ״ב:ד׳) ושלח את בעירה. ותניא ושלח זה הרגל וכן הוא אומר (ישעיהו ל״ב:כ׳) משלחי רגל השור והחמור. ותולדה דרגל היא כשהזיקה בגופה דרך הלוכה, או בשערה דרך הלוכה שנדבקו כלים בשערה וגררתן ושברתן. או בשליף שעליה, והוא משאוי שבאמתחות ובמרצופין שעליה. או בזוג שבצוארה:

והבור. הפותח בור ברשות הרבים ונפל שמה שור או חמור ומת אם הבור עמוק עשרה טפחים, או הוזק אם הוא פחות מי׳ טפחים. דכתיב (שמות כ״א:ל״ג) כי יפתח איש בור וגו׳. ותולדה דבור, כגון כיחו וניעו לאחר שנחו ברה״ר והזיקו:

והמבעה. זה השן, שאכלה בהמתו בשדה חבירו כדכתיב (שם כב) וביער בשדה אחר. ונקרא השן מבעה מפני שהוא פעמים מכוסה פעמים מגולה, מלשון נבעו מצפוניו (עובדיה א׳:ו׳) דמתרגמינן אגליין מטמרוהי. ותולדה דשן היא, כשנתחככה בכותל להנאתה כדרך הבהמות שמתחככות ושברה את הכותל, או טנפה פירות כשנתחככה בהן להנאתה:

וההבער. זו הדליקה שיצאה והזיקה כדכתיב (שמות כ״ב:ה׳) כי תצא אש וגו׳ ונאכל גדיש או הקמה או השדה. ותולדה דאש, אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו, דומיא דאש שהרוח מוליכה. והא דלא חשיב תנא דידן קרן בכלל אבות נזיקין, משום דלא מיירי אלא בנזיקין שהם מועדים מתחלתן כלומר שמשלמין נזק שלם מתחלתן, אבל בתמין ואחר כך מועדים לא קא מיירי:

לא הרי השור כהרי המבעה. כלומר, אי כתב רחמנא שור לא נפיק מבעה מיניה. דהוה אמינא רגל דהזיקה מצוי חייביה רחמנא, שן דאין הזיקה מצוי לא חייביה רחמנא. ואי כתב רחמנא שן, הוה אמינא שן דיש הנאה להזיקה חייב, רגל דאין הנאה להזיקה אינו חייב. ואי כתב רחמנא שן ורגל ולא כתב אש, הוה אמינא שן ורגל שיש בהן רוח חיים כלומר, שבאים מכח בעלי חיים, חייב, אבל אש שאין בה רוח חיים לא לחייב. ואם נכתבו שלשתן ולא כתב רחמנא בור, הוה אמינא הני לחייבו שדרכן לילך ולהזיק, אבל בור שאין דרכו לילך ולהזיק לא לחייב עליה. משום הכי איצטריכו כולהו. ובגמרא מסיק, דאי כתב בור וחד מהנך אתו כולהו שאר, לבד מקרן, בהצד השוה שבהן שדרכן להזיק. ולא הוצרכו כולן אלא מפני שהן חלוקים בהלכותיהן, שיש בזה מה שאין בזה. שן ורגל פטורים ברשות הרבים, מה שאין כן בבור ואש. בור פטר ביה קרא אדם וכלים דכתיב (שמות כ״א:ל״ג) ונפל שמה שור או חמור, דדרשינן שור ולא אדם, חמור ולא כלים, מה שאין כן בשאר אבות נזיקים. אש פטר בו את הטמון, שאם היו בגדים טמונים בגדיש פטור המבעיר, דכתיב (שם כב) או הקמה מה קמה בגלוי אף כל בגלוי. ובשאר אבות נזיקים לא פטר את הטמון:

הצד השוה שבהן ובו׳ אף אני אביא כל שדרכו להזיק ושמירתו עליך, שאם הזיק נתחייב המזיק לשלם תשלומי הנזק שהזיק:

במיטב הארץ. מעידית שבנכסיו, מן המשובח שבהם, אם בא ליתן לו קרקע בתשלומי נזקו. דכתיב (שם) מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. אבל אם בא ליתן לו מטלטלין קיי״ל כל מילי מיטב הוא, דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתי, ויהיב ליה כל מאי דבעי ואפילו סובין. והני מילי לנזקין. אבל לבעל חוב אי אית ליה זוזי מחייבינן ליה למיתן זוזי, ואי לית ליה זוזי יהיב ליה מטלטלי מאי דבעי, ואי מגבי ליה ארעא יהיב ליה בבינונית. ושכיר, אפילו לית ליה זוזי למשכיר לא מצי יהיב ליה באגריה אלא זוזי, ומחייבינן ליה לזבוני מנכסיה עד דמשכח זוזי ויהיב ליה:

ב **כל שחבתי בשמירתו וכו׳** כל דבר שנתחייבתי לשמרו:

הכשרתי את נזקו. אם לא שמרתיו כראוי והזיק, אני הוא שהכשרתי וזמנתי אותו היזק, ואני חייב עליו. כגון המוסר שורו לחרש שוטה וקטן חייב, שעליו היה מוטל שמירת שורו והרי לא שמרו כראוי לו:

הכשרתי במקצת נזקו וכו׳ ואם תקנתי וזמנתי מקצת הנזק אף על פי שלא זמנתי ותקנתי את כולו, נתחייבתי עליו כאילו זמנתיו כולו. בגון החופר בור תשעה ברה״ר ובא אחר והשלימו לעשרה, ונפל שמה שור או חמור ומת, האחרון חייב. אע״פ שלא תקן אלא מקצת הנזק, כאילו עשה כל הנזק, כיון דבתשעה ליכא מיתה:

נכסים שאין בהם מעילה. ועל איזה נכסים אני חייב לשלם אם הזקתי, על נכסים שאין בהם מעילה. כגון נכסים שאינן הקדש. שאם הזקתי נכסים של הקדש איני חייב לשלם, דכתיב שור רעהו ולא שור של הקדש. והוא הדין לכל שאר נזקים:

נכסים שהם של בני ברית. שאם הזיק נכסים של נכרי, פטור:

נכסים המיוחדים. שיש להם בעלים מיוחדים, שאם הזיק נכסים של הפקר, פטור:

חוץ מרשות המיוחדת למזיק. בכל מקום שהזיקו נכסיו את נכסי חבירו חייב המזיק, חוץ מרשות המיוחדת למזיק. שאם נכנס שור ניזק ברשות המזיק

והזיקו שור המזיק, פטור, דאמר ליה תורך ברשותי מאי בעי. ודוקא בשהזיקו נכסיו, אבל המזיק עצמו שחבל בחברו, אף על פי שהוא עומד ברשותו, חייב, דאמר ליה הנחבל נהי דאית לך רשותא לאפוקי, לאזוקי לית לך רשותא:

ורשות הניזק והמזיק. ורשות המיוחדת לניזק ולמזיק, כגון חצר של שניהם, והזיק שורו של אחד מהם באותה חצר בשן ורגל, פטור. והוא שתהיה אותה חצר מיוחדת לשוורים גם בן. אבל אם היתה מיוחדת לפירות ולא לשורים, והזיק בשן ורגל, חייב. ואם הזיק בקרן, בכל ענין חייב:

ג **שום כסף.** שום זה של נזקים לא יהא אלא בכסף. שיהו בית דין שמין כמה שוה הנזק וכך ישלם לו. ואם הזיקה פרתו של ראובן טליתו של שמעון שדרסה עליו ברשות הניזק ושברתו, ואח״ב אירע שנשברה רגלה של פרה זו של ראובן בטליתו של שמעון ברה״ר דהוי נמי בור ברה״ר, אין אומרים הואיל וזה הזיק וזה הזיק יצא הזיקו של זה בהזיקו של זה, אלא שמין שני הנזקים בדמים, ומי שהזיק לחבירו יותר, ישלם:

ושוה כסף. ובשבאים לשלם ההיזק מנכסי היתומים, לא יפרעו אלא מן הקרקעות שהם שוה כסף, ולא ממטלטלין שהם עצמם כסף. דכל מידי דמיטלטל חשוב כאילו הוא כסף, דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתי:

בפני ב״ד. והשומא והתשלומין של נזקים לא יהיו אלא בפני ב״ד מומחין ולא בפני ב״ד של הדיוטות:

ועל פי עדים בני חורין ובני ברית. לאפוקי עבדים ונכרים שאינם כשרים לעדות של נזקין:

והנשים בכלל הנזק. בין שהזיקה היא את אחרים, בין שאחרים הזיקוה, דין האיש ודין האשה שוין בנזקין:

והניזק והמזיק בתשלומין. פעמים שהניזק שייך עם המזיק בתשלומין של ניזק. כגון אם פחתה הנבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין, שפחת נבלה דניזק הוא, בין בתם בין במועד, ונמצא שאין המזיק משלם לו אפילו אותו חצי נזק שזכתה לו תורה אם הוא תם. או נזק שלם אם הוא מועד, הרי שהניזק הוא מפסיד ושייך בתשלומין הללו עם המזיק:

ד **חמשה תמין.** שאינם רגילים להזיק, ואם הזיקו משלמין חצי נזק:

וחמשה מועדין. שהם רגילין להזיק, ומשלמין נזק שלם:

לא ליגח. בקרן:

ולא ליגוף. דחיפת כל הגוף. וכולהו הוו תולדה דקרן ומשלמין חצי נזק. הרי חמשה תמין:

ושור המועד. שלש פעמים ליגח או ליגוף או לרבוץ או לבעוט או לישוך. הרי הן חמשה מועדים לשלם נזק שלם. ולגבי מועד חשיב להו חד:

ושור המזיק ברשות הניזק. אפילו קרן תמה. הוי מועד לשלם נזק שלם. ומתניתין אתיא כמאן דאמר משונה קרן בחצר הניזק שמשלמת נזק שלם ואפילו היא תמה. ואין כן הלכה:

והאדם. הוי מועד מתחלתו נמי, ומשלם נזק שלם אם הזיק:

הזאב והארי וכו׳ מועדים מתחלתן. והא דלא חשיב להו בכלל חמשה מועדים דלעיל וליהוו אחד עשר מועדים, משום דהני לא שכיחי בישוב:

ברדלס. חיה שקורין לה בערבי אלצב״ע:

רבי אליעזר אומר וכו׳ ואין הלכה כר׳ אליעזר:

מן העליה. מעידית שבנכסיו. ואפילו אין הנוגח שוה שיעור הנזק. דבמועד כתיב (שמות כ״א) ישלם שור תחת השור, ולא כתיב ביה דמגוף הנוגח יפרע:

פרק ב

א **כיצד הרגל מועדת.** כלומר, באיזה דבר הרגל מועדת. ומשני, לשבר בדרך הילוכה. בכך היא מועדת שמשברת כלים דרך הלוכה:

הבהמה מועדת. רישא תנא אבות, רגל ממש, שדרסה ברגליה. וסיפא תנא תולדות, שבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר בגופה ובשערה ובשליף שעליה דרך הלוכה:

היתה מבעטת. שינוי הוא זה, ותולדה דקרן, הלכך חצי נזק ותו לא:

או שהיו צרורות מנתזין. אע״ג דלאו שינוי הוא אלא אורחיה הוא, אע״פ כן חצי נזק ותו לא, דהלכתא גמירא לה. וברשות הניזק קאמר, דברה״ר פטור, דצרורות תולדה דרגל נינהו לפטרם ברה״ר:

ונפל על כלי אחר. ראשון נזקי רגל הן ומשלמת נזק שלם. והאחרון על ידי צרורות נשבר, הלכך חצי נזק:

דליל קשור ברגלו. כל דבר הנקשר ברגל התרנגולת קרוי דליל. ואית דגרסי דלי:

מהדס. מרקד. ואית דמפרשי, חופר ברגליו בארץ, כדרך התרנגולים:

משלם חצי נזק. דדליל היינו צרורות, דבאותו דליל אדיינהו לצרורות על הכלים. והידוס נמי כגון שהתיז ואותן צרורות שברו הכלים:

ב **כיצד השן מועדת.** באיזה דבר היא מועדת. ומשני, לאכול את הראוי לה:

משלם חצי נזק. דמשונה הוא:

בד״א וכו׳ באכלה פירות או ירקות קאי, דברה״ר פטור דבעינן וביער בשדה אחר. אבל אכלה כסות וכלים אפילו ברשות הרבים חייב חצי נזק, דעבדי אנשי דמנחי כסות וכלים ברה״ר לפי שעה, והוי קרן ברשות הרבים וחייב:

משלם מה שנהנית. לאו תשלומין מעלייתא, אלא אם אכלה דבר שדמיו יקרים רואים אותו כאילו הן שעורים, ואינו משלם אלא דמי שעורים בזול, שהוא שליש פחות ממה שהם נמכרים בשוק. ואם אכלה דבר שדמיו פחותים מן השעורים, משלם דמי אותו דבר שאכלה בזול. ואם אכלה דבר שהזיק לה, כגון שאכלה חטים, הואיל ולא נהנית פטור:

מצדי הרחבה משלם מה שהזיקה. אם הלכה ועמדה בצדי הרחבה במקום שאין דרך שוורים ללכת שם, לאו כרה״ר דמי, ומשלמת מה שהזיקה:

ג **מפני שהן מועדין.** לקפוץ. וברשות הניזק קאמר, דתולדה דרגל היא:

חררה. עוגה שנאפית על גבי גחלים:

על החררה משלם נזק שלם. דהוי שן ברשות הניזק:

ועל הגדיש משלם חצי נזק. דהוי כמו צרורות, דהלכתא גמירי לה שמשלם חצי נזק:

ד **משיחזור בו שלשה ימים.** שרואה שוורים ואינו נוגח, חוזר לתמותו:

שלשה פעמים. ואפילו ביום אחד. ואין הלכה כרבי [מאיר]. דלא הוי מועד עד שיעידו בו שלשה ימים:

ממשמשים בו. מושכים אותו ומשחקים בו ואינו נוגח. ובהא הלכה [כר״מ] שאין שור מועד חוזר לתמותו עד שיהו תינוקות משחקים בו:

ה **נגח נגף וכו׳** כולן תולדות קרן הן:

דיו לבא מן הדין להיות כנדון. קרן ברשות הניזק שאתה מביא מדין קרן ברה״ר. דקאמרת קרן שהחמיר עליה ברה״ר אינו דין שנחמיר עליה ברשות הניזק. דיו להיות כנדון, כקרן ברה״ר, ולא יהיה חייב ברשות הניזק אלא חצי נזק כמו שהוא חייב ברה״ר:

אני לא אדון קרן מקרן. כדאמרן לעיל, אלא קרן מרגל. מקום שהחמיר עליו בשן ורגל אינו דין שנחמיר בקרן:

דיו לבא מן הדין. דסוף סוף אי לאו קרן ברשות הרבים לא משכחת צד קל וחומר. ורבי טרפון אע״ג דבעלמא אית ליה דיו, דמדאורייתא הוא, דכתיב (במדבר י״ב:י״ד) הלא תכלם שבעת ימים, קל וחומר לשכינה י״ד יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון, הלכך תסגר שבעת ימים ותו לא. מ״מ הכא לית ליה דיו, דסבירא ליה לר׳ טרפון דכי אמרינן דיו היכא דלא מפריך קל וחומר, כגון התם דשבעת ימים דשכינה לא כתיבי, אתא קל וחומר אייתי ארביסר, אתא דיו אפיק שבעה, ואוקי שבעה, אשתכח דאהני קל וחומר להני שבעה דאוקימנא ולא אפריך לגמרי. אבל הכא חצי נזק כתיב בין ברה״ר בין בחצר הניזק, ואתא קל וחומר ואייתי חצי נזק אחרינא ונעשה נזק שלם, אי דרשת דיו ותוקמיה אחצי נזק כדמעיקרא, אפריך ליה קל וחומר ולא אהני ולא מידי. ורבנן סברי דאפילו היכא דמפריך קל וחומר אמרינן דיו. והלכה כחכמים:

ו **בין ער בין ישן.** אם היה ישן ובא אחר וישן בצדו, והזיק שני לראשון, חייב. ואם הזיק ראשון לשני, פטור. ואם שכבו יחד, כל אחד מהם שהזיק את חברו חייב. לפי ששניהם מועדים זה לזה:

סימא את עין חברו. אפילו בשוגג חייב בנזק. אבל לא בארבעה דברים, דלא מחייב בארבעה דברים אלא מזיד, או קרוב למזיד:

פרק ג

א **המניח את הכד וכו׳ ושברה פטור.** לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים:

ואם הוזק בה בעל החבית חייב. ואפילו הפקירה, שכל המפקיר נזקיו שלא היה לו רשות מתחלה לעשותן, כאילו לא הפקירן:

או שלקה בחרסיה חייב. דסבר נתקל פושע הוא ולאו אונס הוא, ולכך חייב:

במתכוין חייב. אם נתכוין לזכות בחרסיה ובמים אחר שנשברה כדו, חייב בהזיקן, דהוי ליה בורו שהזיק. ואם לא נתכוין לזכות בהן, הואיל ועיקרו אנוס

הוא, דסבר נתקל לאו פושע הוא, הרי החרסים והמים הפקר לאחר שנאנס, ולפיכך פטור. והלכה כר׳ יהודה דנתקל לאו פושע הוא. ומאחר דאנוס הוא ולא נתכוין לזכות בחרסים ובמים, הוי כאילו לא היו מעולם שלו ופטור על נזקיהם:

ב **השופך מים ברה״ר.** אע״ג דברשות קעביד, כגון בימות הגשמים שמותר לשפוך מים ברה״ר אפילו הכי אם הוזק בהן אחר, חייב בנזקו:

המצניע את הקוץ ובו׳ וכגון שהצניען ברה״ר. וכן הגודר גדרו בקוצים והפריחן לרה״ר. אבל המצמצם בתוך שלו והוזק בהן אחר, פטור. שאין דרך בני אדם להתחכך בכתלים:

ג **לזבלים.** שירקבו התבן והקש ונעשים זבל לזבל שדות וכרמים:

כל הקודם בהן זכה. דקנסינהו רבנן:

כל המקלקלים ברה״ר. ואפילו עושים ברשות, כגון בשעת הוצאת זבלים. אם הזיקו חייבים:

ההופך את הגלל. צואת בקר:

ד **הראשון חייב בנזקי שני.** וכגון שהיה יכול לעמוד ולא עמד, דפושע הוא. אבל לא היה יכול לעמוד, פטור, דהא קיימא לן נתקל לאו פושע הוא:

ה **היה בעל קורה ראשון וכו׳ פטור.** שזה מהלך כדרכו וזה מיהר ללכת:

ו **אחד רץ ואחד מהלך וכו׳** מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, אחד רץ ואחד מהלך בערבי שבתות וימים טובים, או שהיו שניהם רצים בשאר ימות השנה, שניהם פטורים. דבערבי שבתות וימים טובים מי שרץ רץ ברשות, שהולך לדבר מצוה להכין לצרכי שבת. ויו״ט, ומשום הכי פטור. ובשאר ימות השנה כששניהם רצים, הואיל ושניהם משנים, שניהם פטורים:

ז **המבקע.** עצים:

והזיק ברשות היחיד. של אחרים:

ברשות היחיד. שלו:

והזיק ברשות היחיד אחר. של אחרים:

חייב. ואע״ג דברשותיה קעביד ולא שכיחי רבים שם דנימא הוה ליה לעיוני, אפילו הכי חייב:

ח **במותר חצי נזק.** שמין מה הזיקו של זה יותר על נזקו של זה ובאותו מותר משלם מי שהזיק יותר, את החצי:

מועד בתם משלם במותר. כלומר אם הוא הזיק את התם יותר ממה שהזיקו תם:

אדם בתם משלם במותר נזק שלם. דאדם מועד לעולם:

ותם באדם משלם במותר חצי נזק. דכתיב (שמות כ״א:ל״א) או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו, כמשפט שור בשור כך משפט שור באדם, מה שור בשור תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם, אף שור באדם תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם:

ר״ע אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם. דדריש כמשפט הזה, לדינא דסליק האי קרא מיניה, דבשור מועד מיירי. והכי קאמר קרא, כמשפט הזה של שור מועד שמשלם נזק שלם. יעשה לו לכל שור שנגח את האדם ואפילו הוא שור תם. ואין הלכה כר״ע:

ט **וכן הלכה.** ודאי כן הלכה דמנה נותן לו דהיינו חצי נזק. אבל אין זה שור האמור בתורה, דקיימת ומכרו את השור החי וגו׳. ופלוגתא דר״מ ורבי יהודה הוא בשבח נבלה, כגון שבשעת מיתה לא היתה שוה כלום ונתייקרה אחר כך והיא שוה להאכילה לכלבים או למכרה לנכרי, ר״מ סבר שבח נבלה דניזק הוי, ולא שקיל בה מזיק כלום אלא נותן לו חצי נזקו, והיינו דקאמר ר״מ על זה נאמר ומכרו את השור החי וחצו את כספו, כלומר, שצריך ליתן לו דמי חצי נזקו מדמי שור החי ואינו מנכה לו כלום בעבור השבח שהשביחה הנבלה. ור׳ יהודה סבר דחצי שבח נבלה דמזיק הוי, וכשבא מזיק לשלם לניזק דמי חצי נזקו, מנכה לו חצי שבח שהשביחה הנבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין, והיינו דקאמר ר׳ יהודה לרבי מאיר קיימת ומכרו את השור החי ולא קיימת וגם את המת יחצון, שצריך לחלק השבח שהשביח המת ושקל ליה מזיק פלגא. והלכה כרבי יהודה:

י **שורו שבייש פטור.** דכתיב איש בעמיתו, ולא שור בעמיתו. אי נמי, אין המבייש חייב אלא כשמבייש בכונה, ושור לאו מכוין לבייש הוא:

שורו שסימא את עין עבדו פטור. ואין העבד יוצא בן חורין על ידו:

והוא שסימא את עין עבדו חייב. שנאמר (שמות כ״א) לחפשי ישלחנו:

שורו שחבל באביו ובאמו חייב. בתשלומי נזק:

והוא שחבל באביו ובאמו פטור. מן התשלומין. שאין אדם מת ומשלם:

שורו שהדליק את הגדיש בשבת חייב. חצי נזק. דמשונה הוא:

יא **בסלע לקה.** מתחכך היה בסלע ולקה:

היו שנים רודפין אחר אחד. שני שוורים של שני בני אדם רודפים אחר שור של אדם אחד:

שניהם פטורים. דתרוייהו מדחו ליה:

שניהם חייבים. בגמרא מפרש למתניתין כגון ששניהם תמין, שאין התם משלם אלא מגופו. וכי איתנהו לתרוייהו קמן משתלם הניזק חצי נזקו מבין שניהם, אבל ליתנהו לתרוייהו מצי אמר ליה זיל אייתי ראיה דהאי תורא אזקך ואשלם לך:

גדול הזיק. ויש בגופו שוה חצי נזק:

קטן הזיק. ודמי הקטן תקח, ומותר חצי נזקך תפסיד:

קטן הזיק את הגדול. ואע״פ שחצי נזקו של גדול מרובה, לא תקח אלא קטן שלי. וחצי נזקו של קטן שלך, קח מן הגדול. וכל הנך המוציא מחבירו עליו הראיה דתנינן במתניתין, אם לא הביא ראיה אין לו כלום ואפילו דמי תם, ואפילו קטן שהודה לו אין לו, שהטוען את חברו חטין והודה לו בשעורים פטור אף מדמי שעורים. ואי תפס הניזק שיעור מה שהודה לו המזיק, לא מפקינן מיניה:

פרק ד

א **שור שנגח ד׳ וה׳** ובכולם היה תם דמשתלם מגופו:

ישלם. חצי נזק לאחרון תחלה. בגמרא מוקי למתניתין כגון שתפסו ניזק לשור המזיק לגבות ממנו ונעשה עליו שומר שכר. וכשיצא מתחת ידו והזיק, הניזק הראשון חייב בנזקיו, לפיכך האחרון משתלם חצי נזקו משלם:

ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו. הכי קאמר, אם יש בו מותר בנזקיו, יחזיר לשלפניו. כגון שחצי נזקו של הראשון היה מנה, וחצי נזק האחרון היה חמשים, והשור שוה מאתים. מתחלה כשנגח שור זה שורו של הניזק הראשון שחצי נזקו מנה, היה לניזק בשור זה מנה, ולבעלים מנה. וכשתפסו הניזק ונגח תחת ידו, אין לבעלים להפסיד מנה שהיה להם בו, שהרי לא היתה שמירתו עליהן אלא על הניזק שתפסו. וכשהזיק לשני והיה חצי נזקו חמשים, איבד הניזק הראשון מן המנה שלו חמשים ונותן לזה הניזק השני, והמותר עד המנה חוזר לו. והבעלים נוטלים המנה שלהם:

רבי שמעון אומר וכו׳ רבי שמעון סבר שותפי נינהו הבעלים והניזק בשור המזיק, ושניהם מתחייבים בנזקיו. כיצד, שור שוה מאתים שנגח וכו׳:

ושלפניו. זהו ניזק ראשון. נוטל חמישים זוז, והבעלים חמשים זוז. דיש לניזק ראשון בו החצי, הלכך משלם חצי תשלומי נזקו:

חזר ונגח שור שוה מאתים. האחרון נוטל מנה החצי מכל מה שהוא, דמגופו משתלם. ונמצא אותו שלפניו שהיה החצי שלו, משלם מחלקו חצי מנה שנוטל האחרון:

ושנים הראשונים. ניזק ראשון והבעלים שהיה להם לכל אחד רביע, משלמין כל אחד רביעית של נזקו:

דינר זהב. שהם עשרים וחמשה דינרים של כסף:

ב **מועד לקטנים.** לעגלים:

אמרו לפני ר׳ יהודה. שאלו תלמידיו ממנו:

מועד לשבתות. מפני שהוא בטל ממלאכה ודעתו זחה עליו. אי נמי, לפי שרואה בני אדם במלבושים נאים של שבת, חשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם:

ואינו מועד לחול. מה דינו:

משיחזור בו שלשה ימי שבתות. לאחר שהועד לשבתות העבירו לפניו שוורים בשלש שבתות ולא נגח, חזר לתמותו, ואם חזר ונגח אינו משלם אלא חצי נזק:

ג **שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור.** דכתיב (חבקוק ג׳) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, ראה שבע מצות שנצטוו בני נח, כיון שלא קיימו אותן, עמד והתיר ממונן. לישראל. ואומר (דברים ל״ג) הופיע מהר פארן, גילה ממונן של עובד כוכבים והתירן. מהר פארן, משעה שסיבב והחזיר את התורה על העובדי כוכבים ולא קבלוה:

ד **ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור.** שאין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, דמטלטלי הוא, ואמרינן בפ״ק [דף י״ד] שוה כסף מלמד שאין ב״ד נזקקים אלא לנכסים שיש להן אחריות, ואוקימנא ביתמי:

מעמידין להן אפוטרופוס וכו׳ אם הוחזקו נגחנים, מעמידין להם אפוטרופוס ולא לשלם חצי נזק אלא לשוויה מועד. דכי הדר נגח משלם מן העליה ויגבו הנזק מקרקע של יתומים:

חוזר לתמותו. דקסבר מועד שיצא מרשות בעליו ונכנס לרשות בעלים אחרים חוזר לתמותו. דרשות משונה משנה את דין התראתו:

שור האצטדין. שמיוחד לנגיחות, ומלמדין אותו לכך:

ה **מועד משלם כופר.** ואע״ג דבקמא דנגח קטלינן ליה, אשכחינן מועד, כגון שהרג שלשה נכרים. אי נמי, שהרג שלשה ישראלים טריפה. דאטריפה לא קטלינן ליה, דגברא קטילא קטיל. אי נמי, דקטיל וערק לאגמא לאחר שהעידו בו:

וכן בבן וכן בבת. תינוק ותינוקת. חייב עליהן סקילה וכופר כגדולים:

ו **שור שהיה מתחכך בכותל וכו׳** פטור מן המיתה. ואם היה מועד, כגון שהיה מועד להתחכך בכתלים ולהפילם על בני אדם, ונתחכך בכותל להנאתו והפילו על האדם ומת, השור פטור מן המיתה, והבעלים משלמים את הכופר. השור פטור מן המיתה, דכתיב (שמות כ״א:כ״ט) השור יסקל וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים אין חייבין אם הרגו את הנפש עד שיהרגו בכוונה, כך השור אינו חייב עד שיהרוג בכוונה. והבעלים משלמים את הכופר, דכתיב אם כופר, שהיה יכול לכתוב כופר יושת עליו, מאי אם כופר, לרבות ההורג שלא בכוונה לחיוב כופר:

ז **שור היתומים.** שאין להם אפוטרופוס:

ושור האפוטרופוס. השור של יתומים, הוא אלא שעל האפוטרופוס לשמרו:

הרי אלו חייבין. דשבעה שור כתובים בפרשה בנוגח אדם. חד לגופיה, ושאה לששה שוורים הללו:

רבי יהודה אומר שור הקדש שור הגר שמת ואין לו יורשים פטורים מן המיתה. אפילו נגח ואח״כ הקדיש, נגח ואח״כ מת הגר, היה פוטר ר׳ יהודה. ואין הלכה כר׳ יהודה:

ח **ואם שחטו אסור.** באכילה. דכתיב (שמות כ״א:כ״ח) סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו, ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהיא נבלה ונבילה אסורה באכילה, ומה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו, אלא לומר לך שאם קדם ושחטו לאחר שנגמר דינו אסור:

הקדישו בעליו מוקדש. ונפקא מינה דאי מתהני מיניה מעל:

ט **ונעל בפניו כראוי.** בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. והיינו שמירה פחותה:

ומועד פטור. מצד העדאה שבו. אבל צד תמות במקומה עומדת. ומשלם חצי נזק כתם. דכתיב ולא ישמרנו גבי מועד. הא שמרו כל דהו פטור מצד העדאה:

רבי אליעזר אומר, אין לו שמירה למועד אלא סכין. עד שישחטנו. ושלש מחלוקות בדבר. לר״מ בשמירה פחותה חייב ובמעולה פטור. ולרבי יהודה בשמירה פחותה נמי פטור מצד העדאה שבו. אבל חייב על צד תמות שבו. עד שישמרנו שמירה מעולה. ולר״א במעולה נמי חייב. והלכה כרבי יהודה. ומיהו לכתחלה מצוה, לשחוט שור המועד כדי לסלק ההיזק:

פרק ה

א **שור שנגח את הפרה.** מעוברת:

ונמצא עוברה בצדה. מת:

ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה. ולא מת מחמת הנגיחה:

אם משנגחה. ומחמת הנגיחה הפילתו:

ורביע נזק לולד. דתם חייב חצי נזק, והאי ולד מוטל בספק הוא, וחולקין. ומתניתין סומכוס היא דאמר ממון המוטל בספק חולקין. אבל חכמים אומרים זה כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראיה. והלכה כחכמים. ואפילו ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא, המוציא מחבירו עליו הראיה:

וכן פרה שנגחה את השור וכו׳ משלם חצי נזק מן הפרה. אם נמצאת הפרה בדין תם שמשלם חצי נזק מגופו. ואם לא נמצאת הפרה, משלם רביע נזק מן הולד. שאם היה ידוע שקודם שילדה נגחה היה משלם כל חצי נזק מן הולד, שמעוברת שנגחה היא ועוברה נגחו. ואם לאחר שילדה נגחה לא היה

משלם מן הולד כלום, שהרי הולד לא נגח ואין התם משלם אלא מגופו. עכשיו שהוא בספק, חולקים, ומן החצי נזק שיש לו לשלם משלם רביע נזק מן הולד:

ב **ואם הוזקה בהם בעל הפירות חייב.** והני מילי שהוחלקה ונכשלה בהן. אבל אם אכלה מהן עד שמתה, בעל הפירות פטור, דהוה לה שלא תאכל:

ג **היה אביו או בנו.** של בעל הבית בתובו. והוא הדין לשאר אנשים, אלא אורחא דמלתא נקט:

משלם את הכופר. וכגון שהיה מועד להפיל עצמו על בני אדם בבורות, והאידנא חזי ירקא בבור והפיל עצמו לבור לאכול ירקא והרג את האדם, שהשור פטור ממיתה הואיל והרג שלא בכוונה, והבעלים משלמין את הכופר, דאתרבי כופר אפילו שהרג שלא בכונה כדאמרינן לעיל:

רבי אומר וכו' והלכה כרבי. הלכך אם הכניס שורו ברשות בעל הבית סתם ולא קיבל עליו לשמור, בעה"ב פטור דהא לא קבל עליה נטירותא. והמכניס נמי פטור, לפי שהכניס ברשות:

ד **שור שהיה מתכוין לחבירו וכו'** איידי דבעי למיתני סיפא אדם שהיה מתכוין לחבירו, תנא רישא נמי שור שהיה מתכוין לחבירו. דאפילו היה מתכוין לאשה. פטור השור מדמי ולדות, שאין חייב בדמי ולדות אלא אדם בלבד:

אם כן משהאשה יולדת משבחת. אם כן דכך שמין כדקאמרת, אשתכח דלא יהיב ליה מידי, שהרי משהאשה יולדת משבחת, שדמיה פחותין לימכר קודם שתלד שמסוכנת היא למות בצער הלידה:

היתה שפחה ונשתחררה. כלומר היתה משוחררת נשואה לגר או לעבד משוחרר, או גיורת נשואה לאחד מהן, ומת הבעל, פטור. דהמחזיק בנכסי הגר שמת ואין לו יורשים, זכה, וזה קודם לזכות במה שבידו. והוא הדין נמי לישראלית הנשואה לגר ומת הגר, דפטור, דהא דמי ולדות לבעל. אלא משום דסתם משוחררת וגיורת נשואות לגר ולמשוחרר, להכי נקט שפחה וגיורת:

ה **ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד אחרת.** אע"ג דאין כאן צד רה"ר, חייב. ובלבד אם הפקיר רשותו אותה שפי הבור לתוכה:

אחד החופר בור. הוא עשוי עגול:

שיח. ארוך וקצר:

מערה. מרובעת ומבוסה בקירוי, אלא שיש לה פה:

חריצין. רחבים ומרובעים כמערה, אלא שאינן מקורין:

נעיצין. קצרין מלמטה ורחבים מלמעלה:

מה בור שיש בו כדי להמית י' טפחים. דסתם בור הוא גבוה עשרה טפחים:

ו **השני חייב.** והוא שמסר לו ראשון לשני כשהלך כסוי הבור לכסותו ולא כסהו השני:

כסהו כראוי ונפל לתוכו. כגון שהתליע הכסוי:

נפל לפניו מקול הכריה חייב. שהיה חופר בבור ושמע השור קול פטיש ונבעת ונפל בבור ומת, חייב. ואף על גב דכיון דמשום גרמא דקול הכריה נפל הוה לן למימר דאסתלק חיובא דבור מיניה ורמיא אפשיעותא דקול הכריה וההוא גרמא בעלמא ופטור, אפילו הכי חייב הואיל ובתוך הבור נמצא הנזק:

לאחריו מקול הכריה פטור. אם נכשל השור מקול הכריה על שפת הבור ונפל לאחריו חוץ לבור ומת, פטור. שהרי לא נמצא הנזק בבור, וקול הכרייה גרמא בעלמא הוא ופטור:

ונשתברו, ונתקרעו. בכלי שור שייך שבירה, העול והמחרישה. בכלי חמור שייך קריעה, חבילת בגדים ומרדעת שעל גביו:

ופטור על הכלים. דכתיב (שמות כ"א:ל"ג) ונפל שמה שור או חמור, שור ולא אדם, חמור ולא כלים:

שור חרש שוטה וקטן חייב. שור שהוא חרש ושהוא שוטה ושהוא קטן, חייב עליו אם נפל לבור. אבל שור שהוא פקח אינו חייב עליו, דאיבעי ליה לעיוני ומיזל:

ז **אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור.** דכתיב (שמות כ"א) כסף ישיב לבעליו, לכל מידי דאית ליה בעלים:

ולהפרשת הר סיני. דכתיב (שם י"ט) אם בהמה אם איש לא יחיה, וחיה בכלל בהמה. אם, לרבות את העופות:

ולתשלומי כפל. דכתיב (שם כ"ב) על כל דבר פשע, כל מידי דבר פשיעה הוא:

ולהשבת אבידה. לכל אבדת אחיך (דברים כ"ב):

לפריקה. עזוב תעזוב עמו (שמות כ"ג). אע"ג דכתיב (שם) חמור שונאך, כל בהמה בכלל, דילפינן חמור חמור משבת שנאמר בו (דברים ה') שורך

וחמורך וכל בהמתך:

לחסימה. לא תחסום שור בדישו (שם כ״ה) ילפינן שור שור משבת:

לכלאים. דהרבעה, אף על גב דכתיב (ויקרא י״ט) בהמתך לא תרביע כלאים, הוי נמי חיה ועוף בכלל, דילפינן בהמה בהמה משבת. וכן לענין כלאים דהנהגה דלא תחרוש בשור ובחמור יחדיו (דברים כ״ב) ילפינן שור שור משבת, דהוא הדין לכל שני מינים של בהמה חיה ועוף. ומיהו לענין פסק ההלכה מן התורה אינו חייב אלא כשחורש ומנהיג בשני מינים שאחד טמא ואחד טהור דומיא דשור וחמור, אלא שאסרו חכמים כל שני מינים, בין ששניהם טמאים בין ששניהם טהורים:

ולשבת. דכתיב שורך וחמורך וכל בהמתך, וחיה בכלל בהמה. וכל, רבויא הוא לרבות עופות:

שדיבר הכתוב בהווה. בדבר הרגיל להיות:

פרק ו

א **הכונס.** פטור. דהא נטרה ומאי הוי ליה למעבד:

הוציאוה לסטים. אע״ג דלא הוציאוה ממש אלא שעמדו בפניה עד שיצאה, הוי באילו הוציאוה בידים וחייבים:

ב **הניחה בחמה.** מצערה לה שמשא ולא סגי לה בנעילה כראוי שהיא בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה בלבד:

נכנס הרועה תחתיו. ולא אמרינן בכהאי גוונא שומר שמסר לשומר חייב, שדרך הרועה הגדול למסור לרועה הקטן שתחתיו, ולפיכך הרועה שתחתיו חייב:

נפלה לגינה. וכגון שהוחלקה ונפלה באונס. אבל דחו אותה חברותיה והפילוה, משלם מה שהזיקה, דאיהו פשע בה, דהוי ליה לעבורינהו חדא חדא:

מה שנהנית. לפי הנאתה ולא לפי הזיקה:

שמין בית סאה באותה שדה. אין שמין את הערוגה לבדה, מפני שמפסיד מזיק, ששמין אותה בכל שויה ורחמנא אמר וביער בשדה אחר, ודרשינן מלמד ששמין אותה על גב שדה אחרת. אלא ששמין בית סאה באותה שדה כמה היתה שוה קודם שנאכלה ממנה הערוגה הזאת, וכמה היא שוה עכשיו, והשתא לא משלם כולהו דמיה, דמי שלוקח בית סאה כשהיא בתבואתה אינו מזלזל בה בשביל הפסד ערוגה אחת כי אם דבר מועט:

רבי שמעון אומר אכלה פירות גמורים. שכבר בשלו כל צרכן, משלמת כל ההיזק. והיכא שיימינן אגב שדה, היכא דעדיין לא נגמרו. והלכה כרבי שמעון:

ג **ואם הגדיש ברשות בעל השדה חייב.** בגמרא מוקי לה בבקעה שרגילין כולן לעשות בגורן אחד, זה גדישו וזה גדישו, וממנין שומר. וכיון שאמר השומר עייל וגדוש, הוי כאילו אמר עייל ואנטר לך. אבל בשאר בני אדם, אפילו הגדיש ברשות אין בעל השדה חייב, עד דמקבל עליה נטירותא:

ד **ובא אחר וליבה.** נפח באש והעלה שלהבת, כמו בלבת אש. (שמות ג׳) ואית ספרים דגרסי נבה, מגזרת ניב שפתים (ישעיה נ״ז). כשאדם מדבר מנענע בשפתיו ורוח יוצא:

או עפר. שליחכה נירו ונתקלקל:

או דרך הרבים. שש עשרה אמה, כדגלי המדבר:

ר״ש אומר הכל לפי הדליקה. לפי גובה הדליקה וגודל שיעורה. שכשהאש גדולה קופצת למרחוק. והלכה כר״ש:

ה **המדליק את הגדיש.** שהדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חברו:

רבי יהודה אומר ישלם כל מה שבתוכו. דר׳ יהודה מחייב על נזקי טמון באש. דלית ליה דרשא דאו הקמה מה קמה גלויה אף כל גלוי:

וחכ״א אינו משלם אלא גדיש וכו׳ דאית להו דרשא דאו הקמה, ופטרי על נזקי טמון באש. אלא שמשערין מקום הכלים כאילו הוא גדיש, ומשלם גדיש כשעור גופן של כלים. ומדקאמרי סיפא ומודים חכמים לר׳ יהודה במדליק את הבירה שהוא משלם כל מה שבתוכה, מוכח בגמרא שנחלקו רבי יהודה וחכמים גם במדליק בתוך של חברו, שרבי יהודה סבר כשהדליק בשל חברו משלם כל מה שבתוכו ואפילו ארנקי. ורבנן סברי כלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגין וכלי בקר הוא דמשלם, כלים שאין דרכן להטמין בגדיש לא משלם. והלכה כחכמים:

היה גדי כפות לו חייב. דבעלי חיים נמי אתרבו מאו הקמה. ומשום דקם ליה בדרבה מיניה ליכא למפטריה. דאינו חייב מיתה על העבד, הואיל ואינו כפות היה לו לברוח, ופטור עליו ממיתה ומן התשלומין. אבל אם היה עבד כפות לו, פטור אפילו על הגדי ועל הגדיש, דחייב מיתה על העבד וקם ליה

בדרבה מיניה. ובגדי לא שני לן בין כפות לאינו כפות. ואיידי דנקט בעבד נקט בגדי:

במדליק את הבירה. דמדליק בתוך של חבירו הוא, והוי כמאבד בידים. ואפ״ה טעמא משום דדרך בני אדם להניח כלים בבתים. אבל בגדיש דאין דרך בני אדם להניח אלא כגון מוריגין וכלי בקר, אע״ג דאדליק לתוך של חבירו, אינו משלם אליבא דחכמים אלא דברים שדרכן להטמין בגדיש:

ו **גץ.** ניצוץ של אש:

רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. כיון דבמצוה קא עסיק. ואין הלכה כרבי יהודה:

פרק ז

א **מרובה.** בדבר שיש בו רוח חיים ובדבר שאין בו רוח חיים. דכתיב (שמות כ״ב:ח׳) על שה על שלמה על כל אבדה וגו׳ ישלם שנים:

אין הגונב אחר הגנב וכו׳ דכתיב (שם) וגונב מבית האיש ולא מבית הגנב:

ב **גנב על פי שנים.** כלומר שנים מעידין אותו שגנב:

גנב ומכר בשבת. אבל טבח שהוא ענוש סקילה. קם ליה בדרבה מיניה:

וטבח ביום הכפורים. שאין זדונו אלא כרת. וכגון דלא אתרו ביה ולא לקי, דקיימא לן כל חייבי מלקיות שוגגים חייבים בתשלומין. אבל חייבי מיתות ב״ד, אפילו שוגגים פטורים מן התשלומין:

וטבח ומכר ואחר כך מת אביו. אבל מת אביו ואחר כך טבח, תנא סיפא דפטור, דשלו הוא טובח ושלו הוא מוכר, שהרי ירש את אביו:

בשני אלו. בטרפה ובחולין בעזרה. דקסבר ר״ש שחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה. אבל לרפואה ולכלבים, שחיטה ראויה היא, דאי בעי מצי אכיל מינה:

ג **האחרונים משלמים שלשה.** לשור. וכגון שהוזמו אחרונים תחלה. דאי עידי גניבה הוזמו תחלה, בטלה לה עדות טביחה, דדילמא בעלים מכרוהו לו, וכי מתזמי אמאי משלמי:

בטלה עדות שניה. והוא משלם כפל משום עדות ראשונים. והן פטורין, דאין עדים משלמין ממון עד שיזומו שניהם:

בטלה כל העדות. והוא פטור והם פטורים. ואפילו חזרו והוזמו אחרונים אח״כ, אין משלמין, שהרי בטלה עדותן כבר והוכחשו, כיון דלא גנב לא טבח, ואהכי לא מחייבו אלא אעמנו הייתם שהוסרה גופה של עדות. וכל שכן אם הוזמו שנים הראשונים תחלה, שעדות שניה בטלה. אלא שבזמן שלא הוזמו אלא אחד, בטלו שניהם. אבל כשהוזמו שניהם, לא בטלה עדות ראשונה אלא משלמין כפל:

ד **על פי עד אחד.** אע״ג דמלתא דפשיטא היא דאין משלם ארבעה וחמשה על פי עד אחד, הא קמשמע לן דעל פי עצמו דומיא דעל פי עד אחד, מה עד אחד אי אתי עד אחד בתר הכי מצטרף בהדיה ומיחייב, על פי עצמו נמי אי אתו עדים בתר הודאתו מחייבי ליה, דמודה בקנס ואח״כ באו עדים חייב. והני מילי באומר לא גנבתי ובאו עדים שגנב, וחזר ואמר טבחתי ומכרתי, ובאו עדים אח״כ שטבח ומכר, חייב, שהרי כשאומר טבחתי ומכרתי אינו מחייב עצמו בכלום, שיודע הוא שמודה בקנס פטור, ואין כאן הודאה של כלום. אבל באומר גנבתי ובאו עדים שגנב, פטור. דחייב עצמו לשלם קרן מיהא בהודאתו, הלכך הודאה גמורה היא ופטור מכפל, אע״פ שאח״כ באו עדים:

ומת אביו. והוא יורשו ולא הויא טביחה כולה באיסורא:

גנב והקדיש. כי קא טבח דהקדש קא טבח ולא דבעלים:

ר״ש אומר קדשים שחייב באחריותם וכו׳ ר״ש לאו אמילתיה דת״ק קאי ולא פליג עליה בגנב והקדיש ואח״כ טבח ומכר. אלא שמעינהו ר״ש לרבנן בדוכתא אחריתי דאמרי הגונב הקדש מבית בעלים פטור, דכתיב (שמות כ״ב:ו׳) וגונב מבית האיש ולא מבית הקדש. ועלה קאי ר״ש ואומר קדשים שחייב באחריותן חייב, דקרינן ביה וגונב מבית האיש, דכיון דהבעל חייב באחריותם כי קא טבח דמריה קא טבח. ובקדשים שחייב באחריותן נמי לא מחייב ר״ש תשלומי ארבעה וחמשה אלא כששחטן תמימים בפנים לשם בעלים אלא שנשפך הדם, או ששחטן בעלי מומין בחוץ. ואע״פ שלא נפדו, סבר כל העומד לפדות כפדוי דמי והויא שחיטה ראויה. אבל אם שחטן תמימים בחוץ, הויא שחיטה שאינה ראויה. ושמעינן ליה לר״ש דאמר שחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה ואינו חייב עליה תשלומי ארבעה וחמשה. ואין הלכה כר׳ שמעון:

ה **מכרו חוץ מאחד ממאה שבו.** גנב שמכר כל השור חוץ מדבר מועט שבו, מן הדברים הנתרים עמו בשחיטה, פטור, דכתיב (שמות כ״א:ל״ז) וטבחו או מכרו, עד שימכור כל הדברים הנתרים בטביחה. לאפוקי שאם השאיר גיזותיה או קרניה, דלא הוי שיור, ולא מפטר בהכי:

הנוחר. קורעו מנחיריו עד לבו:

והמעקר. עוקר סימנים, פטור. ואפילו לרבנן דאמרי שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, דהא לאו שחיטה היא כלל:

ו **היה מושכו ויוצא.** פטור מכפל:

הגביהו. אפילו ברשות בעלים. שהרי הגבהה קונה בכל מקום:

נתנו. גנב לכהן, בחמש סלעים של פדיון בנו:

היה מושכו. הכהן או בעל חוב או השומר. ומת ברשות בעלים:

פטור. הגנב מכלום:

ז **אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל.** משום ישוב ארץ ישראל, שמפסידין את הזרעים:

אבל מגדלין בסוריא. ארצות שכבש דוד. דלאו שמיה כיבוש, ולא חיישינן בה לישוב. ואם יפסידו שדות אחרים ישלמנה:

אין מגדלין תרנגולים בירושלים מפני הקדשים. שאוכלין שם. ודרך תרנגולים לנקר באשפה, ושמא יביאו עצם [כשעורה] מן השרץ ויטמאו את הקדשים:

ולא. יגדלו כהנים תרנגולים בכל ארץ ישראל:

מפני הטהרות. שהכהנים אוכלים תרומה וצריכים לשמרה בטהרה:

חזירים. מפרש טעמא בגמרא, כשצרו מלכי חשמונאי זה על זה היו רגילים בכל יום שהיו אלו שבחוץ מעלים להם תמידים לאלו שבפנים. יום אחד העלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. באותה שעה אמרו ארור המגדל חזירים:

את הכלב. מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראתו:

נשבים. פחים. שלא ילכדו בהם יוני בני הישוב:

שלשים ריס. ארבעה מילין:

פרק ח

א **החובל.** וכמה הוא יפה. שאם היה צריך היה מוכר עצמו בעבד עברי, וזה שהזיקו הפסידו ממון זה:

כיוצא בזה. לפי מה שהוא מעונג רב צערו וכאבו:

צמחין. אבעבועות לבנות:

שבת. כל ימי החולי רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין ונותן שכירותו של כל יום, שהרי אין ראוי למלאכה אחרת אפילו בלא חולי, שהרי נקטע ידו ורגלו והוא כבר נתן לו דמיהן:

הכל לפי המבייש. אדם קל שבייש בשתו מרובה:

והמתבייש. לפי חשיבותו בשתו מרובה. וכולהו חמשה דברים מקרא נפקי. נזק, דכתיב (שמות כ״א:כ״ד) עין תחת עין, ואין לומר עין ממש דכתיב (במדבר ל״ה:ל״א) ולא תקחו כופר לנפש רוצח, לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים, שאם סימא את עין חברו נותן לו דמי עינו, והיינו עין תחת עין. צער, נפקא לן מפצע תחת פצע (שמות כ״א:כ״ד), דקרא יתירא הוא לחייב על הצער ואפילו במקום נזק. דלא תימא הרי קנה ידו ויש עליו לחתכה, אלא אומרים היה עליו לחתכה בסם וזה חתכה בברזל וצערו, לפיכך משלם את הצער. ריפוי ושבת, רק שבתו יתן ורפא ירפא (שם). ודוקא כשהחולי בא מחמת מכה. אבל אם פשע החולה בעצמו ועבר על דברי הרופא, שוב אין המזיק חייב בשבת וריפוי שצריכין מחמת פשיעותא. בושת, דכתיב (דברים כ״ה) וקצותה את כפה, ממון. ודין תורה שאין יכולים לדון בשום דין שבעולם אלא דיינים הסמובים בארץ ישראל, דכתיב (שמות כ״ב:ח׳) עד האלהים יבוא דבר שניהם, ואין נקראים אלהים אלא דיינים הסמוכים בארץ ישראל. אלא שבהלואות ומקח וממכר והקנאות והודאות ובפירות דנין בהם בחוצה לארץ באילו הם שלוחים של בית דין של ארץ ישראל ושליחותייהו קעבדינן. וזה בלבד בדבר המצוי ויש בו חסרון כיס, וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל שהם מועדים, או שהזיק אדם בבהמה. אבל בהמה שהזיקה אדם, או אדם באדם, אין דנין אותו בחוץ לארץ כלל, אלא מנדין את החובל או את המזיק עד שיעלה עם בעל דינו לארץ ישראל או שיתן דרך פשרה קרוב למה שנראה בעיני הדיין, אבל דבר קצוב אין פוסקים עליו. וכן הדין בכל הקנסות הכתובות בתורה ובכולה תלמודא, אין גובין אותן דייני חוצה לארץ, אלא שמנדין מי שנתחייב בהן כמו שביארנו:

ב **ושור אינו משלם אלא נזק.** דכתיב (ויקרא ב״ד) איש בעמיתו, ולא שור בעמיתו:

ופטור מדמי ולדות. דכתיב (שמות כ״א:כ״ב) כי ינצו אנשים, אנשים ולא שוורים:

ג **והחובל בחבירו ביום הכיפורים חייב.** ואע״ג דבכל התורה כולה העובר עבירה שחייב עליה מלקות ותשלומין לוקה ואינו משלם, הכא משלם ואינו לוקה, דבפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין ולא למלקות, מדכתיב (דברים י״ט:כ״א) יד ביד, דהיינו ממון, מכדי כתיב (ויקרא כ״ד:י״ט) כאשר עשה כן יעשה לו, יד ביד למה לי, אלא להביא חובל בחבירו ביום הכיפורים שמשלם ואינו לוקה:

רבי יהודה אומר אין לעבדים בושת. דכתיב (דברים כ״ה:י״א) כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו, במי שיש לו אחוה, יצא עבד שאין לו אחוה. ואין הלכה כר׳ יהודה:

ד **עבד ואשה שחבלו באחרים פטורים.** שאין להם במה לשלם:

נתגרשה האשה ונשתחרר העבד. וקנו נכסים. חייבין לשלם. שהרי מתחלה הן חייבין אלא שאין להם מה לשלם. שנכסי מלוג של אשה משועבדים לבעל לפירות ולירושה:

ה **מפני שהוא נדון בנפשו.** שאע״פ שהוא מקלקל, מתקן הוא אצל יצרו ששככה חמתו ונח רוגזו בכך:

ו **התוקע לחבירו.** שמחבר אצבעותיו בפס ידו ומכה אותו באגרוף:

נותן לו סלע. דמי בשתו. ואין הלכה כר״י שאומר מנה:

סטרו. שהכהו בפס ידו על לחיו, ואיכא בשת טפי:

צרם. משך. לשון אחר, פגם:

הכל לפי כבודו. כל אלו הדמים שהוזכרו במשנה אינם אלא למכובד ביותר. אבל לאדם בזוי פוחתין לו:

אמר רבי עקיבא וכו׳ רבי עקיבא פליג אתנא קמא, וסבר דבין מכובד בין בזוי כולן שוין לדיני קנסות הללו. ואין הלכה כרבי עקיבא:

ונתן לו זמן. והני מילי לבושת דלא חסריה ממונא, יהבינן זמן. אבל לנזקין דחסריה ממונא, לא יהבינן זמן:

שמרה. המתין לה עד שראה אותה עומדת על פתח חצרה:

ובו כאיסר שמן. שמן קנוי באיסר:

לזו אני נותן ארבע מאות זוז. שעל כאיסר שמן זלזלה בעצמה לגלות ראשה ומראה היא שאינה מקפדת על הבושת:

ז **על מנת לפטור חייב.** אם שאלו חובל לנחבל על מנת לפטור אותי אתה אומר סמא את עיני, והשיבו הנחבל הן, אף על פי כן חייב, שיש הן שהוא כלאו, ובלשון תמיה אמר לו הן, שאין דרך בני אדם למחול על צער גופן. אבל האומר לחבירו שבר את כדי, ושאלו המזיק על מנת לפטור אותי אתה אומר. אף על פי שהשיבו ניזק לאו, זה הלאו הוא כהן, וכאילו אמר לו וכי לא אמרתי לך על מנת לפטור, ולפיכך פטור שכן דרך בני אדם למחול על נזקי ממון:

פרק ט

א **הגוזל.** משלם כשעת הגזילה. דמי עצים וצמר. ואין חייב להחזיר לו כלים, דקני בשינוי:

דמי רחל העומדת ליגזז. והעודף ששוה יותר הולד והגיזה, שלו הוא, דקננהו בשינוי:

זה הכלל. לאתויי גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור, וטבחו או מכרו, שהוא פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, שכיון שנעשה שינוי בידו, קנאו, ושלו הוא טובח ושלו הוא מוכר:

ב **בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך.** דכקרקע דמו וברשותא דמרייהו קיימי. והלכה כר״מ:

מטבע ונסדק. שינוי הניכר הוא:

פירות והרקיבו. כשהרקיבו מקצתן [אומר לו הרי שלן. לפניך]. אבל הרקיבו כולם, משלם כשעת הגזילה:

מטבע ונפסל. שאינו עובר באותה מדינה, אבל עובר הוא במדינה אחרת:

ונעבדה בה עבירה. שנרבעה או נעבדה [לעבודה זרה] שהיא פסולה לקרבן:

שנפסלה למזבח. במום שאינו ניכר כגון בדוקין שבעין:

ג **נתן לאומנין לתקן.** נתן להם עצים לעשות כלי. ולאחר שנעשה הכלי קלקלוהו, חייבים לשלם דמי הכלי ולא דמי עצים בלבד:

נתן לחרש. השתא אשמועינן שאם נתן כלי עשוי לאומן כדי לתקנו, וקלקלו, חייב לשלם דמי הכלי. ותנא סיפא לגלויי רישא, דלא תימא רישא מיירי בכלי עשוי:

שידה. עגלה של עץ העשויה למרכב נשים:

ד **והקדיחתו יורה.** ששרפתו יורה. שהרתיחו יותר מדאי:

נותן לו דמי צמרו. והכא ליכא שבחא כלל, שהרי נשרף לגמרי, וליכא למימר אם השבח יתר:

צבעו כאור. כמו כעור. שצבעו בפסולת של צבע. ומזיק בכונה הוא, לפיכך ידו על התחתונה לדברי הכל:

ואם השבח. שהשביח הצמר:

יתר על היציאה. של צבע. נותן לו לצבע את היציאה ולא שכר שלם, ומקבל צמרו. ודמי צמרו לא אמרינן דניתיב ליה דנקני איהו שבחא דצמר, דהא בצבע שהתנה עמו צבע וליכא שינויא דנקני:

לצבוע לו אדום וכו׳ קנייה בשינוי. לרבי מאיר לא יהיב אלא דמי צמרו, או זה יתן שכרו משלם ויקח הצמר:

רבי יהודה אומר וכו׳ דקניס ליה להאי דשינה, להיות ידו על התחתונה ולא נתהני משבחא, ואגרא נמי לא נשקול אלא יציאה. ואם יציאה יתירה על השבח, יתן לו השבח שהשביח. ואם ירצה לתת את שכרו משלם, ששבח יותר על השכר, יתן שכרו. והלכה כרבי יהודה:

ה **נשבע לו.** על שקר, והודה:

יוליכנו אחריו אפילו למדי. דאין לו כפרה עד שיחזיר לנגזל עצמו. דגבי נשבע על שקר כתיב (ויקרא ה׳:כ״ד) לאשר הוא לו יתננו:

לא יתן לא לבנו. של נגזל. דלא הוי השבה עד דמטי לידיה:

לשליח ב״ד. תקנה הוא דעבוד רבנן מפני תקנת השבים, שלא נחייבנו לזה להוציא מנה בהוצאת הדרך:

ואם מת. הנגזל:

ו **חרש מפחות משוה פרוטה וכו׳** ולא חיישינן שמא יתיקר וישוב על שוה פרוטה, ואפילו הגזל בעין אינו צריך להוליכו אחריו:

ז **ונשבע לו על החומש.** שבועה שניה, שנתנו לו, והודה שלא נתנו:

הרי זה משלם חומש על חומש. חומשו של חומש, דחומש ראשון נעשה קרן:

עד שיתמעט וכו׳ שאם חזר ונתן לו חומש ראשון ונשבע על השני והודה, משלם חומשו וחומשו של חומש שני, וכן לעולם. שנאמר (שם) וחמישיתיו יוסף עליו, התורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחד:

תשומת יד. הלואה:

עשק את עמיתו. שכר שכיר:

משלם קרן. דאין חומש ואשם אלא אם כן הודה. דכתיב בגזל הגר בפרשת נשא, והתודה:

ח **תשלומי כפל.** ואם הודה מעצמו אינו משלם כפל, דכתיב (שמות כ״ב:ח׳) אשר ירשיעון אלהים, פרט למרשיע את עצמו:

ט **הרי זה משלם קרן וחומש לבניו או לאחיו.** אם אין לו בנים. ואע״ג דנפלה ירושה קמיה דהיאך, בעי למעבד השבה ואין מעכב אצלו אפילו כנגד חלקו. דכתיב (ויקרא ה׳:כ״ג) והשיב את הגזלה, אין לו תקנה עד שיוציא גזילו מתחת ידו. ובלבד שתהא הגזילה בעין דלא קניה בשינוי:

אין לו. נכסים כל כך שיכול לוותר על חלקו:

או שאינו רוצה. להפסיד חלקו:

לוה. מאחרים, ומחזיר את הגזל לאחיו לקיים מצות השבה:

ובעלי החוב. שלוה זה הגזלן מהם:

באים ונפרעים. מן הגזילה הזאת החלק שיש לגזלן בה. ואם אין יורש לאביו אלא הוא, נותן הוא עצמו הגזילה לבעל חובו בפרעון החוב, וצריך להודיעו ולומר לו זה גזל אבא. או נותן על דרך זה לכתובת אשתו או לקופת הצדקה. ובכולן צריך שיודיע שזה גזל אביו:

י **ואם אין לו.** מה יאכל. לוה ואוכל. ובעלי חוב באים ונפרעים מן הירושה את חלקו. ולא חשיבא הנאה מה שפורע חובו באותם מעות, דהא תנן בנדרים [דף ל״ג] המודר הנאה מחבירו פורע לו חובו:

יא **שנאמר ואם אין לאיש גואל.** ואין לך אדם בישראל שאין לו גואלים למעלה עד יעקב אבינו. אלא זה הגר שמת ואין לו יורשין:

ומת. הגזלן:

הכסף ינתן לבניו. של גזלן. שכבר זכה בהן ממיתת הגר, אלא דהשבה בעי למעבד כי היכי דתהוי ליה כפרה אשבועתיה, והשתא תו ליכא כפרה כיון דמית ליה:

והאשם ירעה. כדין אשם שמתו בעליו, דקיי״ל כל שבחטאת מתה באשם רועה:

עד שיסתאב. עד שיפול בו מום:

ויפלו דמיו לנדבה. לקיץ המזבח לקנות מהם עולות:

יב **לאנשי משמר ומת.** קודם שהביא קרבן. אין יורשי הגזלן יכולים להוציא מיד הכהנים מאחר שזכו בהן כבר:

ליהויריב. היא משמרה ראשונה של עשרים וארבע משמרות כהונה שבמקדש. ושל ידעיה אחריה:

נתן. הגזלן את הכסף ליהוירייב במשמרתו. ואחר כך נתן האשם לידעיה במשמרתו, יצא. כדמפרש ואזיל, שהמביא גזלו עד שלא הביא קרבן אשמו, יצא. וזה המשמר זכה בשלו, וזה בשלו. אבל נתן אשם ליהויריב, שהביא אשמו תחלה, ואח״כ הביא גזלו ונתן למשמר שלאחריו, אם האשם קיים שלא הקריבוהו בני יהוירייב, יקריבוהו בני ידעיה ויהא גזלו ואשמו לידעיה. ואם אין אשמו קיים, לא יצא באשם שנתן ליהויריב, כיון שלא נתן גזלו. ויחזור ויביא אשם אחר:

נתן הקרן. לכהנים:

אין החומש מעכב. מלהקריב את האשם. אם לא נתן עדיין ולבסוף נתן:

פרק י

א **הגוזל ומאכיל.** והניח לפניהם. או שהניח לפניהם הגזילה קיימת:

פטורים מלשלם. אם אכלוה אחר מיתת אביהם וליתא בעינה, פטורים מלשלם, דהא אינהו לא גזול מידי, ומטלטלי לא משעבדי לבעל חוב. ואם לא אכלוה והיא בעינה, חייבים להחזיר:

ואם היה דבר שיש בו אחריות. כלומר ואם הניח להם אביהם דבר שיש בו אחריות שהם קרקעות, חייבים לשלם אף על פי שאכלוה כבר. הכי מתרצה מתניתין בגמרא. ולענין פסק הלכה, הגוזל ומאכיל את בניו, בין שאכלו לפני יאוש בין שאכלו לאחר יאוש, חייבים לשלם מממון שהניח להם אביהם, בין מנכסים שיש להם אחריות בין מנכסים שאין להם אחריות, דהאידנא מטלטלי משתעבדי לבעל חוב. ואם לא הניח הגזלן כלום, אם אכלו הבנים הגזילה לפני יאוש, חייבים לשלם משלהם. ואם לאחר יאוש אכלו, אין חייבים לשלם משלהם אא״כ הניח להם אביהם:

אין פורטין. אין מחליפים סלעים בפרוטות:

מתיבת המוכסין. ליטול פרוטות מתיבתן שנותנים בה מעות המכס:

ולא מכיס של גבאים. גבאי המלך שגובה כסף גולגולת וארנונא. לפי שהן של גזל. ודוקא במוכס נכרי או מוכס ישראל שאין לו קצבה, שלוקח כמו שהוא רוצה. אבל מוכס ישראל שהעמידו אפילו מלך נכרי ולוקח דבר קצוב בחוק המלכות, אינו בחזקת גזלן ופורטין מתיבתו. ולא עוד אלא שאסור להבריח מן המכס שלו, דדינא דמלכותא דינא:

מתוך ביתו. של מוכס שהוא בחזקת גזלן:

או מן השוק. אם יש לו מעות בביתו או בשוק שאינם בתיבת המכס. ואם חייב אדם פרוטות למוכס בחצי דינר ואין לו פרוטות. נותן לו דינר כסף ומקבל ממנו פרוטות בשוה חציו ואע״פ שנותן לו מתיבת המכס, מפני שהוא כמציל מידו:

ב **הרי אלו שלו.** דמסתמא נתיאשו הבעלים מיד, וקנאהו היאך ביאוש ושינוי רשות:

אם נתיאשו הבעלים. דשמעינהו דאייאש, דאמרי ווי לחסרון כיס. אבל סתמא לא. ורישא דנטלו לסטים את כסותו דמשמע דמסתמא מתייאשו, מיירי בלסטים ישראל, דכיון דדייני ישראל אמרי הבא עדים הבא ראיה, מכי נטלו לו לסטים מייאש. וסיפא בלסטים נכרים, שדייני נכרים דנין בגאוה ובזרוע

ובאומדן דעת בלא עדים ולא ראיה, והנגזל מהם לא מייאש. ומשום הכי אי שמעינהו דאייאוש אין, אבל סתמא לא:

נחיל של דבורים. קיבוץ שנקבצים עם המלך שלהם:

לא יקוץ את שוכו. נתישבו דבורים [שלו] על שוכת חבירו, וירא ליטלן אחד אחד שלא יברחו, לא יקוץ את השוכה כולה ואפילו על מנת ליתן את הדמים:

רבי ישמעאל כו׳ ואין הלכה כר׳ ישמעאל:

ג **המכיר כליו וספריו וכו׳** מתניתין באדם שאינו עשוי למכור כליו, דכיון דיצא לו שם גניבה בעיר. ואיכא סהדי שאלו הכלים והספרים שלו היו, לא חיישינן דלמא איהו זבנינהו:

ישבע לוקח כמה נתן ויטול. ויחזיר לו כליו. ולפני יאוש קמיירי:

ד **אין לו אלא שכרו.** שכר כלי ושכר פעולה:

שטף נהר חמורו. צריכא למיתני תרי בבי דמתניתין. דאי תנא רישא הוה אמינא התם הוא דכי פירש יהיב ליה דמי כולה משום דבידים קא פסיד, ששפך את יינו בידים בשבילו, אבל סיפא דממילא, אימא אין לו אלא שכרו, ואי אשמועינן סיפא, הכא הוא דבסתמא אין לו אלא שכרו משום דממילא, אבל התם דבידים, אימא אפילו בסתמא יהיב ליה דמי כולה. צריכא:

ה **ונטלוה מסיקין.** אנסים גזלוה מן הגזלן. תרגום צלצל, סקאה. שהארבה גזלן הוא, שאוכל בשדות אחרים:

אם מכת מדינה היא. שאנסו קרקע של אחרים עם זו:

ו **על מנת לצאת במדבר.** לא שיאמר לו בפירוש על מנת שתצא במדבר ותפרעני, דהא מלתא דפשיטא היא. אלא כגון שאמר לו חבירו להוי האי פקדון גבך. דאנא למדבר נפיקנא. ואמר ליה אידך ואנא נמי למדבר בעינא למיפק, והשתא אי בעי לאהדורינהו במדבר מהדר להו:

ז **האומר לחבירו גזלתיך וכו׳** וכגון שחבירו טוענו ברי גזלתני, והוא אומר אמת, גזלתיך אבל איני יודע אם החזרתי לך, חייב לשלם. אבל אם חבירו טוען שמא גזלתני או הלויתיך, והוא אומר אמת גזלתיך או הלויתני ואיני יודע אם החזרתי לך, פטור מדיני אדם. ואם בא לצאת ידי שמים, ישלם לו:

איני יודע אם גזלתיך וכו׳ פטור מלשלם. ומיהו ישבע שאינו יודע שחייב לו, דלא עדיף שמא מברי, דהא אי נמי הוה טעין ליה אין לך בידי כלום, הוה משבעינן ליה שבועת היסת:ל

ח **חייב באחריותו.** דמכי גנבה קם ליה ברשותיה, והשבה דעבד לאו השבה היא:

ואם לא ידעו בו וכו׳ מתניתין הכי מתרצא, חייב באחריותו בין מנו בין לא מנו. אימתי בזמן שלא ידעו בו הבעלים בגניבתו ובחזרתו. אבל ידעו הבעלים בגנבתו ומנו את הצאן והיא שלימה, פטור מלשלם. והכי פירושה, מת או נגנב הטלה לאחר שהחזירו הגנב, חייב באחריותו, בין שמנו הבעלים הצאן והיא שלימה בין שלא מנו הצאן. אימתי בזמן שלא ידעו הבעלים בגניבת הטלה, שכל צאן שהיא רגילה לצאת חוץ, צריך ליזהר בה ביותר, וזו הואיל ולא ידעו הבעלים בגניבתה ושהיתה למודה לצאת ולא נזהרו בה, חייב הגנב לשלם, שבגרמתו נאבדה הצאן. אבל אם ידעו הבעלים בגניבת הטלה, ואח״כ מנו הצאן ונמצאת שלימה שהוחזר הטלה הגנוב, א״כ כבר ידעו שיש צאן אחת שלמודה לצאת חוץ, והיה להם להזהר בה, ואם לא נזהרו אינהו דאפסוד, ופטור הגנב מלשלם:

ט **אין לוקחין מן הרועים.** דאיכא למימר שמא גנבו מצאנו של בעל הבית המסור להם:

צמר ביהודה ופשתן בגליל. מלאכת הנשים היא, והן עצמן עושות ומוכרות. ולדעת בעליהן הוא:

ועגלים הרועים בשרון. שם מקום שמגדלין בו עגלים. ושלהן הן:

י **מוכין שהכובס מוציא.** מלבן הצמר מוציא מן הצמר דבר מועט ע״י שטיפה:

הרי אלו שלו. שאין הבעל [בית] מקפיד. ואם הקפיד לא הוי קפידא:

ושהסורק מוציא. הסורק את הצמר והמנפצו, מה שמוציא הוי דבר חשוב ורגילים להקפיד:

הכובס נוטל שלשה חוטים. דרך בגדי צמר להניח בסוף אריגתן ג׳ חוטין ממין אחר. והכובס נוטלן ומשוה הבגד ומיפהו. ואם חוטין שחורין הם ארוגים בבגד לבן, רשאי הכובס ליטול הכל, לפי שהשחור בלבן מגנה אותו ביותר:

החייט ששייר מן החוט כדי לתפור בו. שהוא כמלוא אורך המחט:

ומטלית שהיא שלש על שלש. גרסינן. חייט שהשוה את תפירתו וקוצץ ממנה מטלית קטנה שלש אצבעות על שלש אצבעות, חייב להחזיר לבעל הבגד:

מעצד. כלי שמחליק בו הנגר את פני הלוח. ושפאין שהוא מוציא דקין הן:

כשיל. קרדום. ומפיל שפאין גסין:

אצל בעל הבית. כשכיר יום:

אף הנסורת. דק דק היוצא מתחת המקדח שהם דקים מאד. של בעל הבית: